

Zobačová, Andrea

"Krista tedy hlásat v národu svém" : několik poznámek ke kořenům a proměnám cyrilometodějství v 19. století

Slavica litteraria. 2014, vol. 17, iss. 1, pp. [101]-113

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130980>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANDREA ZOBAČOVÁ

**„KRISTA TEDY HLÁSAT V NÁRODU SVÉM“.
NĚKOLIK POZNÁMEK KE KOŘENŮM A PROMĚNÁM
CYRILOMETODĚJSTVÍ V 19. STOLETÍ¹**

Abstrakt

Kořeny a proměny kultu svatých Cyrila a Metoděje v 19. století dokumentují texty tří kněží různých generací zasazené do dobového kontextu. Je zdůrazněno rostoucí úsilí církve o zvěstování Ježíše Krista v češtině a vlastenecká výchova v brněnském kněžském semináři. Je postihnuta cesta od jednoty národního hnutí přes boj církve proti liberalismu až k postupnému zpolitizování křesťanství.

Abstract

„To proclaim Christ in our own nation“. Some remarks on roots of the cult of Saints Cyril and Methodius and its changes in the 19th century

In the article the roots and changes of the cult of Saints Cyril and Methodius are documented in texts of three priests coming from different generations, the texts are set in the historical context. The growing effort of the church in the field of proclaiming Christ in the national language and patriotic education in the Brno priest seminary is pointed out. The way from unity of the national movement to the fight of the church against liberalism and to the politicisation of Christian religion is outlined.

Klíčová slova

Svatí Cyril a Metoděj ■ církev ■ národní hnutí ■ čeština

Keywords

Saints Cyril and Methodius ■ church ■ national movement ■ Czech language

Úvod

Když si v letech 2003 a 2004 moravští etnologové připomínali jubilea dvou významných sběratelů 19. století, Beneše Metoda Kuldy a Františka

¹ S podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.

Sušila (každému zvláště věnovali konferenci), byla jsem vyzvána, abych se těchto akcí zúčastnila. Při práci na referátech, z nichž se posléze staly články,² jsem se setkala se dvěma fenomény: za prvé s pojmem družina Sušilova a za druhé s rozvojem kultu svatých Cyrila a Metoděje. Družině Sušilově jsem se věnovala celkem obširně, prostudovala jsem dobovou literaturu, tištěné prameny a měla možnost nahlédnout do korespondence dochované v archivním fondu Benediktini Rajhrad. Co však pro mě stále zůstávalo jakoby neznámé nebo spíše bez souvislostí, byly odkazy na cyrilometodějství. Kde se najednou tento kult vzal? Zajímalo mě, z jakých kořenů vyrůstala jeho obnova. A dnes, při práci na současném článku, kdy jsem se do problematiky více ponořila, jsem pochopila, že přístup k této ideji se v průběhu 19. století výrazně proměnil a stalo se z ní politikum přetrvávající v mnohém dodnes.

Družina Sušilova – takto se označuje skupina kněží, někdejších brněnských seminaristů, seskupených kolem Františka Sušila (1804–1868), kterého k vedoucí pozici mezi vlastenci předurčil úřad profesora teologie. Hlavním mottem jejich činnosti se stalo heslo „Církev a vlast!“ Kromě toho, že řada z nich byla literárně činná, se v místech, kde působili, obraceli ke svým farníkům v katolicko-národním duchu. Jak napovídá pořadí slov v hesle, přednostní postavení zaujímal víra a příslušnost ke katolické církvi. Sušil ideu českého národa naplnil svébytným obsahem, pro nějž se vžilo označení cyrilometodějství. Šlo o syntézu českého národního vědomí, starého moravského zemského vlastenectví a katolictví. Symbolem, který dokázal tyto tři ústřední prvky spojit, byla právě dvojice slovanských věrozvěstů.³ Početné české duchovenstvo zaujímal vedle slabě zastoupené světské inteligence a příslušníků ostatních sociálních skupin v českém národním hnutí na Moravě zcela mimořádné postavení. V intencích Sušilova programu usilovalo o udržení a zrovnoprávnění víry a jazyka a o vymanění církve z postavení, které jí přiřkl josefinismus.⁴

² Zobačová, A.: *Beneš Metod Kulda – život a dílo sběratele a vydavatele lidové slovesnosti*. In: *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury*. Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 10–18. Táž: *Sušilova družina a její korespondence v archivním fondu Benediktini Rajhrad*. In: *František Sušil (1804–1868). Odkaz a inspirace*. Rousínov 2004, s. 39–50.

³ Řepa, M.: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno 2001, s. 61–70.

⁴ Malíř, J.: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996, s. 38–39.

Kořeny a proměny kultu svatých Cyrila a Metoděje se pokouším dokumentovat na vybraných textech tří kněžských generací a snažím se je zasadit do dobového kontextu.

1816: FRANZ X. J. RICHTER:⁵ důraz na jazyk, ale i obecně křesťanský odkaz

Hledáme-li odpověď na otázku, z jakých kořenů vyrůstá v 19. století na Moravě úcta ke slovanským apoštolům, neuškodí poohlédnout se po cyrilometodějské tradici ve starší české literatuře. Pro její sledování má velký význam předbělohorské písemnictví, zejména kvůli svému různorodému ideologickému zabarvení (husitské, českobratrské, katolické).⁶ Převážná část literární produkce pobělohorského období (kroniky, homiletika, legendistika) čerpá věcné údaje týkající se slovanských věrosvědů z kritické edice hagiografických textů s názvem *Acta sanctorum*,⁷ kam byla zařazena i tzv. římská legenda o sv. Cyrilu a Metoději.⁸ M. Kopecký za našeho nejvýznamnějšího přestitele dané tematiky označuje Jana Jiřího Středovského.⁹ Jeho latinské spisy *Hlasatel*

⁵ Franz Xaver Johann Richter (1783–1856) – duchovní, pedagog, historik. Dva roky po vysvěcení na kněze (1806) se stal profesorem historie a geografie na gymnáziu v Brně (do 1816), poté vyučoval obecné dějiny na lyceu ve slovinské Lublani a v letech 1824–1844 působil jako bibliotekař v Olomouci. Penzi strávil ve Vídni, kde zemřel. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 7. Ostrava 1996, s. 99–100.

⁶ Kopecký, M.: *Cyrilometodějská tradice v starší české literatuře*. In: Magna Moravia. Praha 1965, s. 576.

⁷ *Acta sanctorum* (činy svatých) je kritická edice hagiografických textů vydávaná od roku 1643, ve které vyšlo 68 foliových dílů, poslední v roce 1940. U počátku tohoto díla stál belgický jezuita Jean Bolland, jeho pokračovatelé jsou označováni jako bollandisté (Société Bollandistes). http://cs.wikipedia.org/wiki/Acta_sanctorum, citováno 28. 12. 2013.

⁸ Římská (též Italská) legenda má u bollandistů název *Vita cum translatione s. Clementis*. Jde o jedno z nejstarších a nejvýznamnějších svědectví o Konstantinově činnosti, které vzniklo na samém počátku 12. století. Tomuto latinskému textu nebyly předlohou staroslověnské životopisy, jak se dříve předpokládalo; jeho autorem je Lev z Ostie, který čerpal místy i doslova ze spisu svého předchůdce z 9. století Guadericha, biskupa z Velletri u Říma. Nechutová, Jana: *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha 2000, s. 50.

⁹ Jan Jiří Ignác Středovský (1679–1713) – kněz, spisovatel, historik a panslavista. Narodil se na hradě Broumov v rodině správce panství, otec i děd byli písmáči. Svoje desetileté kněžské působení strávil v Pavlovicích u Přerova. Jeho spisy nemají velkou vědeckou hodnotu, protože směřoval historická fakta a pouhé smy-

moravských památností (1705) a *Posvátné dějiny Moravy neboli Život sv. Cyrila a Metoděje* (1710) považuje v rámci naší pobělohorské literatury za „pramen prvního řádu“. V jeho stínu stojí i dílo dvou významných barokních historiků – Bohuslava Balbína a Tomáše Pešiny z Čechorodu, kteří se ovšem cyrilometodějstvím speciálně nezabývali.¹⁰

Zde je třeba zdůraznit, že B. Balbín ve třinácté kapitole své velkolepé obrany českého jazyka¹¹ pojednává nadšeně o slovanské liturgii, založené soluňskými bratry a znovu uvedené císařem Karlem IV. do pražských Emauz.¹² Za první tištěnou obranu českého jazyka se pokládá již zmíněný Středovského spis *Hlasatel moravských památností*.¹³ Oba autoři, Balbín i Středovský, vyzdvihují posvátnost slovanské řeči jakožto liturgického jazyka a zdůrazňují, že této výsady se dostalo kromě latiny a řečtiny málokterému jazyku.¹⁴ Balbínův zájem o historii a kulturu českého národa spolu s ním sdíleli i jeho kněžští přátelé, kteří za svoji povinnost považovali výchovu lidu ke katolické víře jemu srozumitelnou řečí a tím vlastně přispívali k obhajobě češtiny. K okruhu Balbínových stoupenců patřil i Tomáš Pešina z Čechorodu, který roku 1662 nakreslil *Mapu lanšperského panství* a obrátil se na pražskou biskupskou konzistoř s požadavkem, aby se v českých obcích kázalo česky a ve smíšených

šlenky. <http://brumov-bylnice.knihovna.cz/osobnosti/jan-jiri-ignac-stredovsky/>, citováno 17. 1. 2014.

¹⁰ Kopecký, M.: *Cyrilometodějská tradice*, s. 576–577.

¹¹ Bohuslav Balbín (1621–1688) – největší český barokní historik, od patnácti let příslušník jezuitského řádu. „Obranu“ napsal během pobytu v klatovské koleji v letech 1672–1673 (tiskem ji vydal až sto let poté F. M. Pelcl) a adresoval ji svému nejbližšímu příteli T. Pešinovi z Čechorodu. Balbín, B.: *Rozprava krátká, ale pravdivá* („Obrana“). Ed. M. Kopecký. Brno 1997, s. 74–75, 191–207.

¹² Emauzský klášter neboli klášter benediktinů u chrámu Panny Marie a slovan-ských patronů (svatého Jeronýma, Cyrila a Metoděje, Vojtěcha a Prokopa) zvaný Na Slovanech či Emauzy (dnes Praha 2), byl založen roku 1347 českým králem a římským císařem Karlem IV. pro řád slovanských benediktinů. Karel IV. si byl vědom politických a duchovních závazků plynoucích z faktu, že po přeslici pocházel ze starobylé slovanské dynastie Přemyslovců. Zároveň jeho snahy směřovaly i k odstranění schizmatu mezi západní církví a východními křesťanskými církvemi. Rozhodl se proto oživit slovanskou liturgii hlásící se k cyrilometodějské tradici a vytvořit středisko slovanské církevní vzdělanosti, odkud by se věrouka ve slovanském jazyce šířila mezi Čechy i ostatní Slovany. Pozval proto do Prahy benediktinské řeholníky z oblasti dnešního Chorvatska (tzv. hlaloháše), znalé církevní slovanštiny. http://cs.wikipedia.org/wiki/Emauzsk%C3%BD_kl%C3%A1%C5%A1ter, citováno 30. 12. 2013.

¹³ Myľnikov, Aleksandr Sergejevič: *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století. Prameny národního obrození*. Praha 1974, s. 110.

¹⁴ Kopecký, M.: *Cyrilometodějská tradice*, s. 576–577.

obcích česky alespoň každou druhou neděli a zanedlouho navrhl, aby na kněze byli přijímáni pouze ti, kteří umějí německy i česky.¹⁵ Abychom se však vrátili k samotné cyrilometodějské tradici, M. Kopecký konstatuje, že její působnost byla u nás v 17. a 18. století mnohem výraznější než vliv tradice svatováclavské; chápe ji jako „pokrokovou ideovou složku pobělohorského dění“.¹⁶

Rysy tohoto období (důraz na jazyk i obecně křesťanský odkaz a rovněž citace z již zmiňované kritické edice *Acta sanctorum*) podle mého názoru nese kázání, které pronesl 9. března 1816 F. X. Richter v brněnském kostele svatého Jakuba německy.¹⁷ Nejdříve zdůrazňuje, že „moravský křesťan, kterýž vlastenec“ nemůže „památku toho velikého vlastenského příběhu, památku těchto národních dobrodinců a ochránců země jináčě slaviti, nežli vroucí zdílností a vděčným pohledem k Nejvyššímu“. Připomíná, že „moravští pohané ne násilím a mečem, jak mnohé jiné země, obrázení nebyli, nýbrž že právě apoštolským způsobem skrze ponaučení a přesvědčení se to stalo a s vírou v pravého Boha přišlo i písmo a tím i světlo do země“. Zároveň ovšem poukazuje na jejich obecně křesťanský odkaz, který přesahuje hranice jazykové i národní: „*Zdali se nemáme všichni vysoce zradovati z čistě apoštolského smyšlení našich zeměpatronů; nemusí se diviti mocnému usilování Cyrilla, tichému snášení Methodia? Ba Moravané se pyšnití mohou tím štěstím, že v svých apoštolských muže mají, jejichž nejznamenitější ctnost základní povahy křesťanského obcování jsou: činiti a trpěti pouze pro Boha.*“¹⁸

¹⁵ Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680) – kněz, historik, od r. 1670 generální vikář pražské diecéze. Na rozdíl od Balbína psal své dílo česky (např. *Předchůdce Moravopisu*, vyd. 1663), čímž demonstroval svoji lásku k českému jazyku a víru v jeho životaschopnost. Myl'nikov, A. S.: *Vznik*, s. 80, 83–84. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha 1993, s. 235–236.

¹⁶ Kopecký, M.: *Cyrlometodějská tradice*, s. 578–579.

¹⁷ Plný název spisku zní: *Cyrellus a Methodius. Řeč k slavnosti pamětní dědiců země moravské, držená v farním chrámě u sv. Jakuba v Brně dne 9. března 1816 od Frant. Xav. Richtra, gymnasiálního profesora ... a k prospěchu dobročinného spolku paní svým milým krajanům slovanským na požádání sčestěná od jednoho kněze z pobožných škol*. V Brně 1816, vytištěná od Jana Jiřího Gastla, kněhtlačitele a kněhhandlíře. – Za překladatele, „jednoho kněze z pobožných škol“, je považován piarista Dominik František Kinský (Kynský; 1777–1848), ústřední postava českého literárního života v Brně. Srov. Zlámal, Bohumil: *K národnímu probuzení v brněnském semináři*. Museum 66, 1934–35, s. 69–70. Též Kopecký, M.: *Cyrlometodějská tradice*, s. 586.

¹⁸ *Cyrellus a Methodius*, s. 4, 13.

1842–1843: JAN BÍLÝ:¹⁹ Krista tedy hlásat v národu svém – to jest českému lidu česky

Národní uvědomování na Moravě se formovalo poněkud jinak než v Čechách, jak vyplynulo například z bádání M. Hýska, který připomíná časté stížnosti buditelů na lhostejnost a národní neuvědomělost Moravanů. Živější ruch, jehož duši byli F. M. Klácel a A. V. Šembera, začal v Brně až ve třicátých letech 19. století.²⁰ Augustiniánského kněze Františka Matouše Klácela (1808–1882) můžeme označit za jednu z nejpozoruhodnějších postav dějin Moravy 19. století. Od roku 1835 vyučoval na zdejší filozofii, jehož zásluhou se z ústavu stalo důležité ohnisko českého národního života.²¹ Alois Vojtěch Šembera (1807–1882) vystudoval práva a v roce 1830 začal pracovat na brněnském magistrátě; z titulu svého úřadu prosadil rozmístění česky psaných tabulek ve zdejších ulicích a totéž se mu podařilo později v Olomouci. V Brně se připojil k místním vlastencům a zejména ke svému příteli ze studií Klácelovi. Od roku 1839 vyučoval český jazyk a literaturu na šlechtické akademii v Olomouci – jeho přednášky měly ohlas: navštěvovali je posluchači univerzity, filozofického ústavu, bohoslovci i tamní inteligence. Roku 1847 byla šlechtická akademie přeložena do Brna, kde Šembera pobyl už jen dvě léta, protože získal na vídeňské univerzitě místo profesora českého jazyka a literatury.²²

K rozvinutí národního vědomí bylo především zapotřebí šířit je na moravském venkově, čehož se postupně ujali katoličtí kněží vychovaní v brněnském semináři,²³ v němž ovšem od jeho založení (1807) až do roku 1831 bylo všechno pouze německé. Jen ojediněle se zde vyskytli vlastenci, například v letech 1816–1820 Vincenc Ziak,²⁴ a o několik později

¹⁹ Jan Evangelista Bílý (1819–1888) – v době, kdy pronesl citovanou řeč ke cti sv. Cyrila a Metoděje, byl posluchačem 4. ročníku brněnského semináře a 17. srpna 1843 přijal kněžské svěcení. Působil jako kaplan v Židlochovicích a poté v Tišnově, dosáhl doktorátu teologie (1852), stal se poslancem moravského sněmu (1861) a farářem v Dolních Loučkách (1872), kde zemřel a byl pohřben. Zobačová, A.: *Sušilova družina*, s. 42.

²⁰ Hýsek, M.: *K dějinám probuzení moravského lidu*. Časopis Musea Království českého 82, 1908, s. 303.

²¹ Řepa, M.: *Moravané*, s. 51–55; *Literární Morava*. Brno 2002, s. 93–95. Vysokou pramennou hodnotu má studie Šmídek, Karel: *Literární ruch na Moravě v novější době*. Časopis Matice moravské 2, 1870, s. 1–17, 65–76, 97–111, 168–186.

²² Řepa, M.: *Moravané*, s. 55–59; *Literární Morava*, s. 97–98.

²³ Řepa, M.: *Moravané*, s. 60.

²⁴ Kněz Vincenc Pavel Ziak (Žák; 1797–1867) a Františkem Dobromysl Trnka (1798–1837) jsou známí především jako významní představitelé moravského

František Sušil, na kněze vysvěcený roku 1827. Pozvolné, ale trvalé plody přineslo teprve působení Františka Cyrila Kampelíka.²⁵ V Brně navštěvoval filozofii a v letech 1831–1833 bohoslovecké učiliště, kde začal své kolegy vyučovat české mluvnicí – zprvu se přihlásilo jen osm uchazečů, ale postupně se účastnili téměř všichni, kdo mluvili česky. Kampelík dal rovněž podnět k založení české knihovny (1832),²⁶ kterou si více než deset let spravovali sami bohoslovci. Poté, co pro své zaneprázdnění národními věcmi zanechal studia, se výuky češtiny ujal Tomáš J. Zrzavý.²⁷ Česká seminární knihovna se stala místem setkávání, kromě brněnských vlastenců sem zavítaly i významné osobnosti (např. P. J. Šafařík, K. S. Amerling, Š. Hněvkovský aj.). Pro inspiraci přijížděli i olomoučtí bohoslovci.²⁸

F. Cinek ve své knize *Velehrad víry* uvádí,²⁹ že od druhého a třetího desetiletí 19. století se uvolňují pouta, jimiž státní aparát v josefinském

jazykového reformátorství, tzv. separatismu. Chtěli upravit český jazyk tak, aby byl libozvučnější a prostým lidem bližší než tehdejší literární čeština, a proto ji chtěli obohatit o prvky moravských nářečí. Vedla je snaha (šlo o projev romantických nálad ovládajících Evropu v první polovině 19. století) vytvořit prostřednictvím nového jazyka předpoklad pro sblížení Čechů, Moravanů a Slováků. Jazykové diletantství Ziakovo a Trnkovo nakonec nemělo větší ohlas ani na Moravě. Řepa, M.: *Moravané*, s. 42–44.

- ²⁵ František Cyril Kampelík (1805–1872), rodák ze severovýchodních Čech, po odchodu z Brna vystudoval medicínu na vídeňské univerzitě a jako lékař vykonával svou praxi v Praze a od roku 1850 ve východních Čechách, naposledy v Kuklenách, kde zemřel. *Kdo byl kdo*, s. 144.
- ²⁶ J. Gruss, konsistorní rada a farář v Mrákotíně, na kněze vysvěcený roku 1835, vzpomínal: „I usnesli jsme se na tom, že by tu (totiž v alumnátě – pozn. autorky) bylo třeba zříditi knihovnu českou a půjčovati knihy žiznivým po nich. Ale jak začítí bez peněz? Byli jsme vesměs chudých rodičů. Co však láska nevymyslí! Dostávalit' jsme v alumnátě měsíčně dva zlaté ... i uzavřeli jsme, tento dar věnovati na knihovnu; opatřila se skříně, koupily se užitečné knihy, odebíral se jeden český a jeden polský časopis.“ Soukop, Jan: *Z červánků před Sušilem*. *Obzor* 12, 1889, s. 338.
- ²⁷ Tomáš Jaroslav Zrzavý (1808–1840) – byl roku 1835 vysvěcen na kněze a ustanoven kaplanem v Nedvědici, kde začal aktivně vystupovat proti pití kořalky, po vzoru K. S. Amerlinga zavedl pro řemeslníky nedělní školu, aby je mohl seznamovat s technickými novinkami. Za účelem mravního a vlasteneckého povznesení lidu založil v Nedvědici knihovnu. Poslední dva roky života působil jako kaplan v Zábrdovicích. *Květy* 8, 1841, s. 37–39, 45–47.
- ²⁸ Drašar, Fr.: *Příspěvek k dějinám alumnátu*. *Museum* 13, 1879, s. 43–44; Rudolecký, Fr.: *Z dějin brněnského alumnátu*. *Obzor* 27, 1905, s. 217–221. Řepa, M.: *Moravané*, s. 47–51; *Literární Morava*, s. 95.
- ²⁹ Cinek, F.: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*. Olomouc 1936, s. 88, 93–96.

duchu podvazoval pastýřskou činnost duchovenstva. Mezi klérem se začínají projevovat národně buditecké snahy, napájené hlavně z cyrilometodějství. Roku 1837 se vrací do semináře Sušil, tentokrát jako profesor Nového zákona, a za jeho působení se alumnát stává „semenišťem“ vlastenecky činného kněžstva.³⁰ Jak byla tenkrát v kněžském dorostu pěstována láska ke svatým Cyrilu a Metoději, o tom si můžeme udělat obrázek z některých dochovaných dokumentů o slovanských akademiích. Nejdříve šlo o soukromé schůze bohoslovců, při nichž po skončení českých mluvnických cvičení byly přednášeny vlastenecké básně a konány promluvy o různých otázkách víry, vědy, národnosti a literatury. Roku 1840 se pak tyto schůze proměnily ve slovanské akademie s pěveckými i hudebními čísly a s dovořením představeného semináře se jich mohli do roku 1843 účastnit obyvatelé Brna. Onoho roku 1843 došlo k zákazu akademií a o rok později skončila samospráva seminaristů nad českou knihovnou, která byla začleněna do „bibliotéky alumnátské“.³¹ K charakteristice tohoto období budiž dodáno, že rozvoj českého vlastenectví mezi bohoslovci a mladými kněžími umožnil tolerantní přístup biskupa Františka Antonína Gindla. Ustanovil, že na kněze vysvětil pouze toho, kdo bude umět česky – a skutečně: roku 1840 nevysvětil asi deset Němců, protože při zkoušce z tohoto jazyka neobstáli.³² Jeho nástupce Antonín Arnošt Schaffgotsche viděl ve vlasteneckých projevech nebezpečí pro klid v diecézi, a proto je omezil různými zákazy.³³

Z dochované řeči bohoslovce Jana Bílého při akademii 6. ledna 1843 vyplývá, že v tomto období se zdůrazňovala především jazyková stránka mise soluňských bratří. Bílý své posluchače nejprve utvrzuje v budoucím povolání: „Daleko buď od nás, abychom chtěli něco jiného hlásat, něco jiného milovat, pro někoho jiného pracovat než pro Krista.“ Navazuje otázkou, kde jej budou hlásat, a odpovídá si, že „mezi národem svým, národem to milým moravským“. Dále se táže, jak ho budou kázat, když jim „chybí kouzlo plynné řeči“. Shrnuje: „Krista tedy hlásat v národu svém jestiť účel jeden, a jazyk k tomu nevyhnutelný prostředek.“ Připomíná budoucím

³⁰ Vychodil, P.: *František Sušil. Životopisný nástin*. Brno 1898, s. 184.

³¹ Halouzka, J.: *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*. Praha 1895, s. 34–35.

³² Drašar, Fr.: *Příspěvek k dějinám alumnátu*. Museum 12, 1878, s. 107.

³³ Řepa, M.: *Moravané*, s. 61. František Antonín Gindl (1786–1841) pocházel ze Štýrska, zemřel v Klagenfurtu a brněnským biskupem byl v letech 1832–1841. ThDr. Antonín Arnošt, hrabě Schaffgotsche, svobodný pán z Kynastu a Greifensteinu (1804–1870) se narodil, zemřel a je pochován v Brně a brněnským biskupem byl v letech 1841–1870. <http://www.biskupstvi.cz/brnensti-biskupove>, citováno 16. 11. 2013.

kněžím povinnost učit se jazyku národa, u něhož budou působit. Potom odkazuje k úspěchu cyrilometodějské mise: „Velmi na tom záleží, jak se káže. Kázali Němci dosti dlouho u předků našich, ale co prospěli? Málo, nebo nic. Přišli sv. Cyrill a Methoděj, a za 4 léta nebylo modly na Moravě. Jaké to asi měli kouzlo? – Měli libozvuké hlaholy řeči mateřské otců našich; a proto, hnání milostí Boží, hrnuli se jim v ústrety a přijímali rozpraženými rameny nebeský dar křesťanstva. A s takovým výsledkem nemine se ani kněz dnešní doby, pakli se jen jako kněz chová.“³⁴

1885: FRANTIŠEK KOVÁŘ:³⁵ zpolitizování cyrilometodějství

Další rozmach úcty ke svatým bratřím se váže ke znovuobnovenému poutnímu místu na Velehradě koncem padesátých let 19. století. Jedinou závadou větších poutí bylo chladné a zpravidla nepříznivé počasí o hlavním svátku 9. března, i když například roku 1860 se toho dne sešlo díky příhodnějšímu počasí přes šest tisíc poutníků.³⁶

Na rok 1863 připadly oslavy tisícího výročí příchodu soluňských bratří na Moravu. Při přípravách jubilejních slavností se dospělo k názoru, že nejen pro přítomný rok, ale i v zájmu budoucího rozkvětu cyrilometodějské úcty by bylo dobré přemístit svátek na dobu vhodnější pro lidové pouti. Žádost olomouckého arcibiskupa byla v Římě vyřízena kladně: svátek sv. Cyrila a Metoděje má dodnes v liturgickém kalendáři českých zemí své místo 5. července.³⁷ Velehradské oslavy byly koncipovány jako velkorysý církevní podnik; zúčastnilo se jich přes dvě stě tisíc lidí. Národní slavnosti (snaha vtisknout tento ráz dění na Velehradě narazila na odpor vyšších církevních kruhů) se uskutečnily koncem srpna téhož roku v Brně.³⁸ Původně mělo jít o přehlídku pěveckých spolků, prestiž akce však zvýšila přítomnost Františka Palackého, Jana Evangelisty Purkyně a Františka Ladislava Riegra. Chyběli naopak dva čelní představitelé

³⁴ Halouzka, J.: *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě. I. Před rokem 1848*. Vlast 25, 1908–1909, s. 326–327.

³⁵ František Kovář (nar. 1857 v Chrudichromech), byl na kněze vysvěcen roku 1881 a v době kdy publikoval svůj text, působil jako kooperátor v Boskovicích. *Catalogus venerabilis cleri dioceseos Brunensis pro anno reparatae salutis 1885*. Brunae, s. 72.

³⁶ Cinek, F.: *Velehrad*, s. 122–123.

³⁷ Tamtéž, s. 158–159.

³⁸ Durec, I.: *Cyrilometodějské slavnosti v roce 1863 v Brně, jejich příprava a průběh*. Jižní Morava 31, 1995, s. 51–64.

českého života na Moravě: Alois Pražák³⁹ kvůli obavám z radikálních tendencí a Jan Helcelet⁴⁰ pro odpor k náboženskému rázu celé akce, kterou zahájila velká mše sloužená F. Sušilem. Cyrilometodějské oslavy roku 1863 ukázaly, že národní hnutí není ani na Moravě marginálním zjevem. Nadšení pro všeslovanství dosahovalo svého vrcholu.⁴¹

Po roce 1863 se začalo oslabovat výsadní postavení kněží v českém národním táboře na Moravě, kam vlivem intenzivnějších kontaktů s Čechami pronikal svobodomyšlnější, a tím také protiklerikální duch. F. Cinek uvádí,⁴² že liberální proudění, jež sílilo od konce šedesátých let, rozleptávalo soulad mezi národností a náboženstvím. Inteligence projevovala vůči náboženství a tím „národnímu směru ducha cyrilometodějského“ lhostejnost. M. Řepa zase konstatuje,⁴³ že cyrilometodějství zastarávalo a přestávalo vyhovovat nárokům doby. Rok 1869 byl poznamenán bojem církve proti náporu liberalismu v novém zákonodárství, konkrétně v tzv. májových zákonech, které podstatně redukovaly platnost konkordátu.⁴⁴ Na tento rok zároveň připadla dvě výročí: uplynulo tisíc let od smrti sv. Cyrila (slavilo se na Moravě) a pět set od narození mistra Jana Husa

³⁹ Alois Pražák (1820–1901) – významný moravský a rakouský politik, vzděláním právník, ve své době nejvýznamnější reprezentant českého živilu na Moravě a předák moravské odnože Národní (staročeské) strany, v letech 1879–1892 člen rakouské vlády. *Kdo byl kdo*, s. 244–245.

⁴⁰ Jan Helcelet (1812–1876) moravský lékař a přírodovědec, novinář a politik, poslanec Říšské rady a Moravského zemského sněmu, jeden z předáků moravské odnože Národní (staročeské) strany. http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Helcelet, citováno 26. 11. 2013.

⁴¹ Řepa, M.: *Moravané*, s. 121–122, 148. Cinek, F.: *Velehrad víry*, s. 197.

⁴² Cinek, F.: *Velehrad víry*, s. 214–215, 245, 252–256.

⁴³ Řepa, M.: *Moravané*, s. 148, 158–159, 161.

⁴⁴ Konkordát byl uzavřen mezi Vatikánem a Rakouským císařstvím 18. 8. 1855. Církev tak získala značná privilegia v oblasti nižšího a středního školství a také v záležitostech práva manželského, kde se stát vzdal josefinských principů občanského sňatku. – Májové zákony byly tři a vešly v platnost 25. 5. 1868: 1) zákon o manželském právu – vracel do právního řádu civilní sňatek; 2) zákon o poměru školy a církve – školství se emancipovalo z jednoznačného vlivu katolické církve, neboť vrchní dozor vykonával stát; 3) zákon o interkonfesionálních (mezináboženských) vztazích občanů, který odstranil formální překážky znevýhodňující katolíky. Čapka, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 1998, s. 460, 479–480. Těž Zlámal, Bohumil: *K velehradské vlastizradě. Úřední zprávy o jubilejních slavnostech na Velehradě roku 1869*. Olomouc 1937, s. 21–23. – Konkordát byl vypovězen v důsledku I. koncilu vatikánského depreší ministra zahraničních věcí z 30. 7. 1870, avšak Vatikán toto jednostranné vypovězení neuznával. <http://spec.prf.cuni.cz/lex/195-1855.htm>, citováno 4. 2. 2014 (na této adrese lze najít i celý text konkordátu).

(slavilo se v Čechách).⁴⁵ Tehdy došlo k prvním velkému střetu mezi kněžským a světským táborem a určitému odstupu kněží od vlasteneckého hnutí.

Na naši otázku, kdy a proč došlo ke zpolitizování cyrilometodějství, odpovídá M. Řepa konstatováním, že rok 1869 je symbolickým zlomem v procesu rozchodu národního hnutí s moravským katolicismem.⁴⁶ Z katolického hlediska šlo o období „tuhého obranného boje Církve proti liberálnímu vládnímu útisku“ a „mohutnost těchto zápasů vtiskla i velehradským cyrilometodějským oslavám vyhraněný vlastenecký a protiliberální ráz.“⁴⁷ Odlišné směřování kněží se ostatně projevilo už při jejich odchodu z Národní jednoty sv. Cyrila a Metoděje (1850) kvůli vyostřujícím se sporům se světským (tzv. svobodomyšlným) křídlem. Roku 1848 došlo k založení brněnské Katolické jednoty, zprvu odnože téže vídeňské organizace, která se hned příští rok osamostatnila pod názvem Ústřední katolická jednota a sdružovala 79 filiálních poboček se zhruba deseti tisíci členy. Tyto jednoty se snažily pomocí náboženské osvěty a sociálně charitativní činnosti upevňovat v širších vrstvách obyvatelstva katolickou víru, čelit sílícímu vlivu liberalismu a postupující sekularizaci celé společnosti. Po roce 1870 se většina jednot (na základě již zmíněného konkordátu se přejmenovaly na svatoklimentské) přeměnila na katolicko-politické spolky s cílem prosazovat a hájit uvnitř Národní strany na Moravě církevní názory a zájmy.⁴⁸

⁴⁵ Oslavy začaly 4. září 1869 na pražském Betlémském náměstí (plácku) odhalením pamětní desky na domě, kde Hus bydlel; následujícího dne se účastníci odebrali zvláštním vlakem do Husince, kde se 6. září sešlo na osmdesát tisíc lidí (podle dobového tisku) – kromě domácích také hosté skoro ze všech evropských zemí i ze zámorí. Hlavními řečníky byli K. Sladkovský a F. L. Rieger. Bouřlivého přivítání se dostalo A. M. Buchtějevovi, členu slovanského výboru v Moskvě, jehož řeč vyzdvihovala slovanství jako hradbu proti lži. Promluvili zástupci Poláků, Bulharů a Srbů; závěrečnou řeč měl K. Sabina. Odpovědi katolické církve byla stavba hřbitovního kostela, zasvěceného posléze sv. Cyrilu a Metoději (1870). Starý, Václav: *První Husovy oslavy v Husinci*. Husitský Tábor 4, 1981, s. 205–207; též <http://www.janhus.cz/node/29>, citováno 28. 11. 2013.

⁴⁶ Řepa, M.: *Sekularizace českého národního hnutí na Moravě*. In: *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno 2007, s. 69.

⁴⁷ Zlámal, B.: *K velehradské vlastizradě*, s. 3.

⁴⁸ Zobačová, A.: *Beneš Metod Kulda*, s. 12; Malíř, J.: *Od spolků*, s. 39; Týž, *Role církevní organizace ve vývoji spolků a stran na Moravě v druhé polovině 19. století*. In: *Vývoj církevní správy na Moravě*. XXVII. Mikulovské sympozium. Brno 2003, s. 348–350.

Problémy doby popsal přiléhavě mladý kněz František Kovář v almanachu Růže Sušilovy.⁴⁹ Ve stati nazvané „*K čemu nás povzbuzuje památný rok svato-methodějský*“ nejprve odkazuje na „zhoubný duch moderního pohanství“ šířený od konce 18. století z Francie, který se snáze uchýlil tam, kde „nalezl méně mužného a ryzího přesvědčení náboženského, méně oddanosti k církvi“. Také u nás v mnohých srdcích dusí „víru svatou – drahocenný to dar a vzácné dědictví po velikých Apoštolech našich ss. Cyrillu a Methodu“. Upozorňuje, že „jest svrchovaný čas, aby kněžstvo ... v pevný a spořádaný seřadilo se šik, aby svorně bojujíc odráželo wszeliké útoky nepřátel, aby pod praporem Kristovým shromáždilo veškeren lid“. Vyzývá kněze, aby mezi lidmi šířili a utvrzovali „vědomí cyrilometodějské, ryze katolické“, zabraňovali „jednostrannému pojímání ideje národnostní bez Boha jakožto zásadě liché“⁵⁰ a hlásali „nepopíratelnou pravdu: že církev a křesťanství není mimo národy, nýbrž pro národy a v národech“. Konstatuje, že ač „katolický lid náš celkem a v jádře svém nepostrádá úplně vědomí náboženského“, přece se mu nedostává „křesťanství praktického, jež více se jeví skutky, nežli slovy a smýšlením“. To považuje za „chorobu, jíž veškerá naše společnost churaví“ a vybízí kněze, aby svému pacientu podávali nejlepší lék: „jen více skutků“, přičemž jej mají předepisovati „netoliko na kazatelně, nýbrž i ve škole, ve zpovědnici, i také svým vlastním jednáním a obcováním v životě mezi lidmi“.⁵¹

Závěr

Ve svém příspěvku jsem se pokusila jít ke kořenům a dobrat se proměny úcty ke svatým Cyrilu a Metoději. Myslím si, že kult soluňských bratří od svého „vstupu do politiky“ v poslední třetině 19. století v ní zůstává dodnes a že nezodpovězených otázek kolem „jeho života“ v průběhu 20. století zůstává dost. Uvedu několik z nich: Byl kult pouze využíván nebo

⁴⁹ Bohosloveckou literární jednotu s názvem Růže Sušilova vytvořili posluchači brněnského semináře roku 1877 inspirováni Sušilovým heslem „církev a vlast“. Usnesli se, že budou pěstovat a rozšiřovat cyrilometodějskou ideu nejen mezi sebou, ale také v českých a dalších slovanských seminářích, a za tím účelem založili časopis *Museum*. Rudolecký, Fr.: *Z dějin*, s. 302.

⁵⁰ Už při velehradských oslavách roku 1869 se kazatelé stavěli „výhradně na půdu národní“ a razili heslo, že „jen národovec může být dobrým křesťanem“. Zlámal, B.: *K velehradské vlastizradě*, s. 23–24.

⁵¹ Kovář, F.: *K čemu nás povzbuzuje památný rok svato-methodějský*. In: Růže Sušilova. Almanah bohoslovců. Brno 1885, s. 85–88.

i zneužíván? Kým a k čemu? Nebo naopak pomohl mnohým přežít ono nelehké století se všemi jeho tragickými zvraty v životě politickém, náboženském a hlavně osobním? A co pro nás znamenalo loňské 1150. výročí příchodu slovanských věrozvěstů na Moravu?

Na tyto otázky asi neexistuje univerzální odpověď. Každý si tu svou musí hledat sám, ať už v rovině badatelské, nebo osobní. Ta moje zní takto: pro naši rodinu cyrilometodějský kult znamená tři generace nositelé jména v archaické podobě *Cyrilla*. Trvá od roku 1891 dodnes. Mohu dosvědčit, že je to nevšední jméno, které přináší nejen svým nositelkám někdy veselý, jindy třebas i pokořující zážitek. Každopádně lidé takto pojmenovaní jsou jedním z dokladů toho, jak kvete či upadá vztah k jejich patronům.

Pojednání si dovoluji věnovat „svým“ Cyrillám: prababičce a babičce, od jejichž úmrtí uplynulo v roce 2013 devadesát pět a pět let; mamince, která téhož roku oslavila významné životní jubileum.

«ПРОПОВЕДОВАТЬ ХРИСТА НАРОДУ СВОЕМУ». НЕСКОЛЬКО ПРИМЕЧАНИЙ К ВОЗНИКНОВЕНИЮ И РАЗВИТИЮ КУЛЬТА СВВ. КИРИЛЛА И МЕФОДИЯ В XIX ВЕКЕ.

Корни и развитие культа свв. Кирилла и Мефодия иллюстрируют тексты трех священников нескольких поколений в контексте данной эпохи. В первой части статьи уделяется внимание крилло-мефодиевской традиции в древней чешской литературе, подчеркивается значение обороны чешского языка (напр. в произведении Я. Стржедовского) и напоминается о стремлении церкви к пасторации на понятном народу языке. Одной из черт этой эпохи является акцентирование общехристианского наследия миссии. Вторая часть статьи посвящена патриотическому воспитанию в брненской духовной семинарии с 30-х лет XIX в., которое заключалось в изучении чешской грамматики, в основании чешской библиотеки и в организации праздничных мероприятий на чешском языке. В этот период подчеркивается прежде всего языковая страница миссии. Третья часть статьи описывает отдельные шаги, ведущие к политизации кирилло-мефодиевской традиции. Хотя в 1863 г., когда отмечался тысячелетний юбилей прибытия солунских братьев, участники национального движения в Моравии были единогласны, в 1869г. повлияла на мероприятия связанные с тысячной годовщиной смерти св. Кирилла борьба церкви против либеларизма. В результате этого священнический лагерь столкнулся со светским, и христианство было постепенно политизировано. Кстати, культ славянских апостолов является политикумом до наших дней, и остается целый ряд связанных с этим феноменом нерешенных вопросов.

(Překlad resumé: Mgr. Šárka Toncrová)

